

Foucault'nun Parrhêsia Tanımı ve Rhêtorikê ile İlişkisi

Foucault's Definition of Parrhêsia and Its Relation to Rhêtorikê

N. PETEK BOYACI

İstanbul Medeniyet University

Received: 30.04.2024 | Accepted: 29.12.2024

Abstract: In this article, Foucault's approach to the concept of parrhêsia will be examined, highlighting that this concept actually possesses a dual aspect like rhêtorikê and can be used both positively and negatively, and sometimes can even resemble rhêtorikê. Therefore, parrhêsia can also be seen as a part of rhêtorikê. Foucault, in some of the sources supporting his thoughts on parrhêsia, overlooked the connection of this concept with rhêtorikê, and even omitted discussing the thoughts of who established this connection. In this article, Foucault's explanation of parrhêsia will be analysed and it will be argued that, contrary to his approach, parrhêsia is not in direct opposition to rhêtorikê, and that this duality in rhêtorikê can also be seen in parrhêsia depending on the way it is used. By drawing attention to the characteristics that Foucault doesn't mention for parrhêsia, it will be discussed why he needs such a distinction.

Keywords: Truth, free speech, persuasion, flattery, blabbering, Ancient Greece, democracy.

Giriş

Παρησία (*parrhêsia*) sözcüğü etimolojik olarak πᾶς (*pas*) ve ῥῆσις (*rhrêsis*) kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur (Liddell&Scott, 1996, s. 1344).¹ *Pas* bütün, her şey, hepsi anlamına gelmekte, *rhrêsis* ise söylem, konuşma, açıklama, ifade veya bir tiyatro oyunundaki konuşma anlamına gelmektedir. *Rhrêsis* kelimesinin kökenine inildiğinde ise ‘akıyorum’ anlamına gelen ῥέω (*rheô*) fiiliyle karşılaşılır. Bu fiil Grekçe – İngilizce sözlüğe bakıldığında, *to gush* kelimesiyle karşılanır ve İngilizcede deyim olan *gush* kelimesi ‘ağızdan kaçırmak’ şeklinde Türkçeye çevrilebilir (Liddell&Scott, 1996, s. 1569). Dolayısıyla *parrhêsia* ‘her şeyi söyleme’, ‘düşündüğünü söyleme’, ‘açık sözlülük’ manalarına geldiği gibi, kelimeye “bir şeyi ağızdan kaçırma” gibi bir anlam da yüklenebilir. Bu açıklama sözcüğün doğrudan “boş-boğazlık” ile ilgisi olduğunu göstermektedir. Foucault, sözcüğün ikili bir yapısının olduğunu, olumsuz anlamının tıpkı sözlük anlamında olduğu gibi kullanılabilirken, klasik metinlerde bu anlamın değişikliğe uğradığını ve olumlu olarak ele alındığını belirtir. Bunu da “hakikati söylemek” şeklinde παρησιαῖεσθαι (*parrhêsiazesthai*) kelimesiyle anlatır (Foucault, 2001b, s. 14). Bu kelime sözlüğe bakıldığında “özgürce, açıkça ve cesaretle konuşmak” anlamına gelmektedir (Liddell&Scott, 1996, s. 1344). Foucault’nun vurguladığı “hakikat” vurgusu sözlükteki anlamları arasında bulunmaz. Kişi özgürce konuşabilir, açıkça tüm cesaretiyle konuşmasını yapabilir ancak Foucault’nun kelimenin anlamsal içeriğinde bulunduğunu ileri sürdüğü “hakikat” vurgusu ve onun tarihsel değişimine dair açıklama ne sözlük anlamında ne de etimolojik açıdan görülebilir.

Foucault, *parrhêsia*’nın tarihsel açıdan gelişimini ele alırken, kavramın pejoratif kullanımı ile olumlu manada kullanımı arasında bir ayrım yapar. Pejoratif anlamı hiçbir biçimde hakikat vurgusunu içermez. Herhangi bir akıl ilkesine başvurmaz (Foucault, 2011, s. 9). Aristophanes’in eserlerinde ve Hristiyan literatüründe pejoratif anlam daha yaygın olarak kullanılmaktadır.² *Parrhêsia* kullanan, παρησιαστής (*parrhêsiastês*) ise bu minvalde

¹ Bu makalede Eski Yunanca kelimeler ilk kullanıldığında Eski Yunanca alfabeye verilmiş olup, transliterasyonu parantez içinde yazılmıştır. Sonrasında bu kelimeler rahat okunması açısından transliterasyon haliyle yazılacaktır.

² Foucault’ya göre, Hristiyan literatüründeki kullanımında *parrhêsia*, itiraf etme ile birlikte ele alınabilir. Her şeyi söyleme, açık sözlü olma, tüm günahları bir şekilde

kendini dizginleyemeyen, sözlerini bir rasyonellik ve hakikat temeline oturtamayan bir kişi olarak tanımlanır. Foucault bu anlamın Platon'un *Politeia* diyalogunun 577a satırlarında da açıkça görülebileceğini belirtir (Foucault, 2001b, s. 13).³ "İlkin herkes özgürdür ve bütün şehir de özgür ve **özgür konuşan** haline gelir."⁴ Burada koyu biçimde yazılmış olan kelime, özgür konuşma olduğu kadar, boş yani hiçbir hakikat içermeyen, rasyonaliteden uzak bir konuşma olarak boşboğazlıkla eşdeğer ve en saçma şeyleri hatta bir biçimiyle de hadsizliği içeren bir anlatı şekli olarak görülmelidir. Platon'un *parrhêsiay* kullandığı bu satırlar, demokrasi insanının bir tasvirini yapmaktadır. Demokrasi hiyerarşi içermeyen herkesin sözünü veya davranışını hiçbir kural olmaksızın eş biçimde değerli kılan bir yönetim biçimidir. Saygısızlığın, düzensizliğin, serseriliğin ve yüzüzlüğün yüceltiği bir yönetimdir (Plato, 1903, ss. 561a-561b). Tüm istek ve arzuların bir derecelendirme yapmadan esiri olmuş kimseler bu yönetim şekli altında yaşarlar. Platon için herkesin dilediğinde konuşması bir düzenin olmadığı ve yurttaşların dilediklerini serbestçe yapabildiği bir ortam doğurur. Demokrasi insanı hakikatlerle değil, ancak sanılarla iş gören insandır. Gelişigüzel, kaygısız yaşayan, dünyayı umursamayan insandır (Plato, 1903, ss. 561b-561e). Bu durumda özgür konuşan insan hakikati değil, işine geleni konuşan insandır. Bu diyalog dışında, Foucault sınırsız konuşma özgürlüğüne kapılmanın ne denli kötü bir şey olduğundan bahsedilen *Phaidros* diyalogunun 240e satırına işaret eder (Foucault, 2001b, s. 13). Burada da *parrhêsia* olumsuz anlamıyla ele alınmıştır. Bu satırlar içkiyle kendinden geçen aşığın boşboğazlığına vurgu yapar. Buradaki vurgu sınırsızca ve boş konuşmaya yapar. Ancak Foucault kelimeyi pejoratif anlamıyla değil, olumlu anlamı içinde ele alır (Foucault, 2001b, s. 13).

ortaya dökme şeklinde anlaşılabilir bu durum, kavramın pejoratif anlamını vurgulamaktadır (Tell, 2010, s. 119).

³ Hem Türkçe çevirisine (Foucault, 2001a, s. 12) hem de hataya pay bırakmamak adına Foucault'nun eserinin İngilizce çevirisine bakıldığında (2001b, s. 13) kendisinin bizlere farklı bir satırı kaynak gösterdiğini ayrıca belirtmek gerekir. Foucault'nun *Politeia*'da dile getirmeye çalıştığı yer 577b'dir ancak alıntılıdığı yer 577a satırına denk gelir.

⁴ οὐκοῦν πρῶτον μὲν δὴ ἐλευθέροι, καὶ ἐλευθερίας ἡ πόλις μεστὴ καὶ **παρρησίας** γίνεται. (Koyu yazılmış kelime özellikle vurgulamak için bu şekilde gösterilmiştir.)

Parrhêsia etimolojik olarak ‘her şeyi söylemek veya anlatmak’ olarak ele alınsa da bu açıklama kavramın analizi için yeterli değildir. Her şeyi söylemek, hiçbir ahlaki temel olmaksızın boşboğazlıkla bir tutulabilir veya hakikatle ilişkili olmayabilir. Foucault’ya göre, Antik Yunan ve Roma döneminde, *parrhêsia* bu olumsuz anlamından olumlu anlamına evrilmiştir. *Parrhêsia* ise tehlike altında dahi olsa açık sözlü bir şekilde hakikati söyleyerek eleştiri sunmakta olup, bunu hiçbir zorlama altında olmadan ödevden dolayı yapar. Bir diğer deyişle Foucault için *parrhêsia* açık sözlülük, hakikat, tehlike, eleştiri ve ödev özelliklerini içinde barındırarak kendine has niteliklere sahiptir ve bu nitelikle onu aynı zamanda *rhêtorikê*den ayırır. Açık sözlülük, *parrhêsianın* ayrılmaz öğelerinden biridir. Boşboğazlıkla karıştırılabilecek olan bu özellik, aslında konuşan kişinin gerçekten ne düşünüyorsa doğrudan onu dile getirmesidir. Bu kişinin söyledikleri ise hakikatle içermelidir. O, doğru bildiğini söyler ve dilinden dökülenler hakikatle örtüşür. *Parrhêsia*da inanç ve hakikat arasında bir örtüşme olmak durumundadır (Foucault, 2001b, s. 13). Oysaki *rhêtorikê*de konuşan kişinin söyledikleri aslında düşündüğü şey değildir. Sadece dinleyicilerde belli fikirler uyandırmak istemektedir. Bir diğer deyişle Foucault’ya göre hakikatle örtüşmeyen bazı fikirleri aşılamdır (2011, s. 13). Bu, bir biçimiyle *rhêtorikê* kullanımında konuşan kişi ile söyledikleri arasında bağ kopması anlamına gelir. *Parrhêsia*da ise konuşan kişi zaten düşündüğünü dile getirdiği için bu bağ korunur.

Hakikatin dile getirilmesi, birtakım ahlaki niteliklere sahip olunmasını beraberinde getirir. Bir başka deyişle, kişinin güvenilir veya dürüst olması önemlidir. Foucault bu dürüstlüğün ispatının *parrhêsia*stês’in cesaretiyle ilgisi olduğunu düşünür. Keza bir tehlike varsa, sözlerinin ağızdan dökülmesini sağlayacak olan cesarettir. Bu da tehlike altında bile söyleminden geri durmadığı için bir şekilde dürüstlüğün ispatı olarak görülür (Foucault, 2001b, s. 16). Foucault’ya göre, risk veya tehlike düşünce uyuzmazlığından çıkar (2001b, s. 16). Kim olursa olsun risk olarak sadece hakikati dile getirerek bir fikir öne sürüyorsa, *parrhêsia*stês olarak adlandırılır. Foucault, *Fearless Speech*’te bir hatip çoğunluğa seslenirken onların düşüncelerine aykırı bir şey söylüyorsa bunun *parrhêsia* sayılacağını dile getirir. Tiran veya başka bir hükümdar hiçbir şeyi riske atmadığı için *parrhêsia*stês sayılmazlar (Foucault, 2001b, s. 16). Bir *parrhêsia*stês hakikati

göstermekten ziyade hakikati dile getirip kendisini riske atarak eleştiri sunmaktadır. Bu eleştiri kendisine ya da dinleyen kişi/kişilere olabilir. Ancak her zaman başkasıyla ilişkide daha aşağı konumda yer almalı ve hakikati eleştirel bir şekilde, tehlike içinde olmasına karşın açık sözlülükle dile getirmelidir. Foucault *parrhêsianın* tüm bu özelliklerine, bir de ödevi ekler. Bir kişi söylediklerinden dolayı sürgüne gönderilecek veya bir cezayla karşı karşıya kalacak durumdaysa elbette sözlerinden vazgeçebilir. Ancak eğer kendisi gerçekten bir *parrhêsiastês* ise, o bunu ödev olarak gördüğü için düşüncelerini dile getirmekten çekinmeyecektir. Burada hakikati dile getiren kişi bunu baskı altında olduğu için değil, ahlaki bir zorunluluktan dolayı söylenmelidir. Foucault özetle şöyle der:

Parrhêsia, konuşmacının açık sözlülük yoluyla hakikatle, tehlike yoluyla kendi hayatıyla belirli bir ilişkisi, eleştiri yoluyla kendisiyle veya diğer insanlarla belli bir ilişki türü (özeleştiri ya da diğer insanların eleştirisi), özgürlük ve ödev yoluyla da ahlak yasasıyla belirli bir ilişkisi olduğu bir tür etkinliktir (Foucault, 2001b, s. 19).

Tüm bunlara ek olarak Foucault'ya göre bir *parrhêsiastês* ödevden dolayı doğru olduğunu düşündüğü sözü yalnızca açık sözlülükle değil aynı zamanda özgürlük içinde iletmelidir. Bu durum kişinin kendi seçimine atıfta bulunur. Kişinin seçimi, kararı ve tutumu *parrhêsianın* özelliklerini belirtmede önemli etkenlerdir. Bu yüzden Foucault'ya göre kelimenin Latinceye *libertas* olarak çevrilmesi bundan dolayıdır (Foucault, 2005, ss. 372-373). Bu anlam konuşan kişinin özgürlüğüne atıfta bulunur. Özgür olan kişi kendi fikrini, hiçbir sansüre uğratmaksızın açık bir biçimde karşıdakine iletir. Foucault'nun saymış olduğu bu nitelikler, açık sözlülük, hakikati dile getirme, tehlike altında olma, eleştiride bulunma ve ahlaki zorunluluk *parrhêsianın* özellikleridir ve onu *rhêtorikê*den ayırır.

Foucault'ya göre, *parrhêsia* hakikati gizlemeden, süslemelerden uzak bir anlatımdır. Hatta onda içerilen 'her şeyi söylemek', gerçeğin hiçbir parçasını saklamaksızın, hiçbir şeyin arkasına gizlenmeksizin hakikati olduğu gibi anlatmaktır. (Foucault, 2011, s. 10).

Bana öyle geliyor ki, *parrhêsia* terimi hem ahlaki niteliğe, ahlaki tutum ya da isterseniz *ethosa*, hem de kendisinin kendi üzerinde egemen bir özne ve kendi hesabına bir doğruluk öznesi olarak kurmak, buna ihtiyaç duyan

kişiyi doğru söylemi iletmek için gerekli ve vazgeçilmez olan teknik prosedüre ya da *tekhnêye* atıfta bulunur (Foucault, 2005, s. 372).

Bu satırların hemen ilerisinde Foucault, *parrhêsiada* konuşmacının “ikna yerine açık sözlülüğü, yalan veya sessizlik yerine hakikati, yaşam ve güvenlik yerine ölüm riskini, dalkavukluk yerine eleştiriyi, kişisel çıkar ve ahlaki kayıtsızlık yerine de ahlaki ödevi (Foucault, 2001b, s. 20)” tercih ettiğini söyler. Burada dile getirilen özellikler *rhêtorikê* ile *parrhêsia* arasındaki farklılıklara da işaret etmektedir. *Parrhêsiaya* ilişkin Foucault’nun bu açıklamalarını ayrıntılı olarak ele almak önemlidir. Keza bu makalede öne sürülecek olan *rhêtorikê* ile *parrhêsia* arasında bu denli bir karşıtlık olmadığının, bir biçimiyle *parrhêsianın* *rhêtorikê* ile bağının olduğunun gösterilebilmesi için öncelikle *parrhêsianın* özelliklerinin gözden geçirilmesi ve sınırlarının gösterilmesi gerekmektedir. Çünkü düşünür özellikle Sokratesçi Platoncu gelenekte *parrhêsiayı* kesin bir biçimde *rhêtorikê*den ayırarak karşıtlık içerdiğini öne sürer (Foucault, 2001b, s. 21).

Foucault, demokrasinin işleyişindeki problemleri göz önünde bulundurarak, onun daha iyi bir şekilde işler hâle gelmesi adına *parrhêsiayı* *rhêtorikê*den ayırmak gerektiğini düşünmektedir. Antik dönemde demokrasinin ilkelerinden biri *isêgoriadır* (Coleman, 2000, s. 28). Yurttaş tanımına girenler toplumun eşit üyeleridir. Bu yüzden bir diğer ilke olan *isonomia* da önem kazanır ve bu eşit üye olan yurttaşlar yasa önünde de eşittirler. Bu eşitlik zenginlik, statü, güç, zeka sahibi olmak açısından farklılık gözetmez (Coleman, 2000, s. 30). Ancak *rhêtorikê*nin kullanımı bu türden eşitlik anlayışını eşitsizliğe dönüştürmede önemli bir rol oynar. Statü sahibi biri, *rhêtorikêyi* kullanarak insanları ikna edebilir. Dyrberg “Foucault’nun korkusuz konuşma olarak *parrhêsianın* özgür ve eşit insanlar tarafından dile getirildiğini ve yüksek statünün ne gerekli ne de önemli olduğunu söylediğini (Dyrberg, 2014, s. 87)” belirtir ve Rawls’a da atıfta bulunarak politikanın uzmanların değil, yurttaşların işi olduğunu vurgular. Bir ikna gücü olarak ortaya çıkan *rhêtorikê*, yöneticinin her istediğinde yurttaşları ikna etmesine yarayan bir güçtür. Platon da *Gorgias* diyalogunda *rhêtorikêyi* hakikatle ilgisiz iktidar kurmanın bir yolu olarak demokrasinin işlerliğinde sıkıntı yaratan bir sanat olarak nitelendirir (Plato, 1967, ss. 502e-503a). Platon’un buradaki vurgusu Foucault’nun *rhêtorikêyi* *parrhêsiadan* neden ayırdığını açıkça göstermektedir. Platon demokrasinin sanılarla iş görüyor

olmasını eleştirir ve demokrasiyi nitelikli bir yönetim biçimi olarak görmez. Sistemin değişmesi ve toplumun hakikatlere göre yönetilmesi gerektiğini düşünür. Foucault ise demokrasinin en iyi biçimde işler hâle gelmesini *parrhêsianın* kullanımı ile çözmeye çalışır. Çünkü *parrhêsia* eleştiri yoluyla hakikatleri dile getirerek sistemdeki aksaklıkların düzeltilmesine olanak tanıyabilir. Her iki filozofun hakikat ile kastettikleri elbette farklıdır. Platon'un hakikatleri demokrasi sistemi içinde işler değildir. Foucault da hakikatin dile getirilmesini Platon'un varlık anlayışına dayanan şekliyle ele almaz. Burada önemli husus, hakikati söylemenin doğrunun, gerçeğin, olan bitenin tam olarak ne olduğunu; ortaya çıkan tüm aksaklıkları korkusuzca ve özgürce dile getirilmesini kavramaktır.

Foucault böylesi bir özgür konuşmanın gerçekleşmesinin ancak ve ancak kişinin kendisini *rhêtorikê*den kurtarmasıyla mümkün olduğunu ileri sürer (Foucault, 2005, s. 373). Özellikle *parrhêsianın* ödev ve ahlaki sorumluluğa sahip olma özelliği, onun *rhêtorikê*yle ilişkili görülen dalkavukluktan ayrılmasına olanak tanır. Üstelik dalkavukluk özgürlüğü dışlar. Buna göre dalkavukluk özgürce konuşmanın ahlaki açıdan düşmanı, *rhêtorikê* ise onun ortağıdır. Dalkavukluk özellikle seçilmiş bir sözcüktür. Çünkü dalkavukluk yapan kişi hakikatle ilişki içinde değildir. Bir güç ilişkisi içinde hiyerarşik olarak daha üst konumda bulunan kimseye, onun hoşuna gidecek ve gerçek dışı şeyleri söyleyen kimsedir. Bu yüzden bir dalkavuğun hakikatle ilişkili olması olası değildir. Onun esasen yapmaya çalıştığı, kendinden daha üst konumda olan kişiyi daha güçlüymüş gibi göstermesi ve onun kendini tanımasını engellemesidir. Böylece iktidar sahibi kişi kendisini tanımadığından bu söylemlere ihtiyaç duyar ve dalkavuğa bağlı hatta bağımlı hale gelir. Foucault'ya göre bu bir ikiye bölünme ilişkisidir (Foucault, 2005, s. 379) ve bundan dolayı da hakikatten uzaktır. Bu hususta düşünür şöyle der; “*Parrhêsianın* nihai amacı dalkavuklukta olduğu gibi konuştuğu kişiyi konuşan kişiye bağımlı kılmak değildir (Foucault, 2005, s. 379).” Onun amacı tam da iktidarda bulunan kişiyi, içinde bulunduğu hakikati özgürce dile getirmektir.

Tüm bunlar bir dalkavuğun özgürce hakikati dile getirerek konuşma amacında olduğunu dışlar. Çünkü dalkavuk varlığını sürdürmek, kendini tehlikeden korumak hatta dile getirdiklerinin iktidar sahibi tarafından yapılması için elinden geldiğince hakikatten uzak durmak durumundadır.

Rhêtorikê ile dalkavukluk arasındaki ilişki ise bir kabul olarak ön plana çıkar. Foucault'nun bu iki kavram arasında ilişki kurması elbette tarihsel bir metne dayanmaktadır.⁵ Ancak bu metin içinde kendisinin dışarıda bıraktığı ve göz önünde bulundurmadığı yerler olduğu da aşıkardır. Fakat bu tartışmaya girmeden önce dalkavuklukla *rhêtorikê* arasında kurduğu ilişkiye göz atmak gerekmektedir.

Foucault'ya göre *rhêtorikê*, hakikati ortaya koymayı amaçlamaz. “*Rhêtorikê* ister bir hakikate ister bir yalana olsun, konuştuğu kişileri ikna etme sanatı olarak tanımlanır (Foucault, 2005, s. 381).” *Rhêtorikê* ikiyüzlü yani hakikati aktarmasının yanı sıra tamamen hakikat dışı bir söylemi de ortaya koyabilen ve bu şekilde karşısındakini/leri ikna etmeye çalışan bir sanattır. Bu, onun içeriği ne olursa olsun iknayı temele aldığı bir göstergevidir. Burada Foucault'nun ilginç bir çıkışı daha vardır. Quintillanus'a atıfta bulunarak, doğrudan hakikatle bağlantılı olmayan yalanlara dayalı bir yöntemin etkili bir *tekhnê* olmayacağını ileri sürer. *Rhêtorikê* bir *tekhnê*dir fakat sadece ‘konuşanın’ kendi hakikatine atıfta bulunur. Yani o, konuşan kişinin kontrol ettiği hakikatle bağlantılıdır (Foucault, 2005, s. 382). Bu yüzden kendisi hakikatin başka türlü olduğunu bilmesine rağmen, karşısındakine yalan söylemesine olanak tanır. *Parrhêsia* ise hakikatin doğrudan aktarımıdır ve *tekhnê* değildir. Hiçbir biçime sahip olmaksızın aktarımdır. Foucault *The Hermeneutics of the Subject*'te iki kavram arasında keskin bir ayırım yaparken, *Fearless Speech* adlı eserinde Quintillianus'un *rhêtorikê* biçimlerini bahsettiği eserine atıfta bulunarak *parrhêsianın* bir *rhêtorikê* türü olarak karşımıza çıktığını belirtir.

Örneğin Quintillianus'un *Institutio Oratoria*'sında (Kitap IX, Bölüm II), Quintillanus bazı retorik biçimlerin dinleyicilerin duygularını yoğunlaştırmak için özel olarak uyarlandığını ve bu tür teknik biçimlerin *exclamatio* (ünlem) adıyla anıldığını açıklar. Bu ünlemlerle bağlantılı olarak Quintillianus'un belirttiği “taklit edilmemiş ya da sanatla tasarlanmamış” bir tür doğal bir ünlem de vardır (Foucault, 2001b, s. 21).

Quintillianus'un *Institutio Oratoria*'sında *parrhêsia rhêtorikê*nin bir türü olarak görülmesine karşın Foucault onun *rhêtorikê*nin sıfır derecesi olarak tasvir etmesi keskin ayırma devam ettiğini göstermektedir. O, bir biçimiyle *rhêtorikê* ile ilişkilidir ancak derece farkı barındırır. Foucault

⁵ Quintillianus'un *Institutio Oratoria* (III) adlı eseri.

parrhêsia ile *rhêtorikê* arasındaki farklara değinirken Quintillanus'un eserinin IX. kitabı üzerinden başladığı açıklamanın ilerleyen satırlarını görmezden gelir. O, daha ziyade *The Hermeneutics of the Subject*'te Quintillanus'un düşüncesi üzerinden *parrhêsia* ile *rhêtorikê* arasındaki farklılıklara odaklanır. *Rhêtorikê* konuşan kişinin yararınadır. Toplantılarda konuşurken, yöneticilik yaparken son noktada konuşan kişiye fayda sağlar. *Parrhêsianın* amacı ise konuşan kişinin faydasını gözetmez, her ne kadar başkaları üzerinde etkide bulunuyorsa emir verip yönlendirmez (Foucault, 2005, s. 385). Bu satırlarda *parrhêsia* açık sözlü bir biçimde, özgürce, bir teknik kullanmadan yapılan bir konuşma olmasının yanı sıra konuşanın bir-zatıhi faydasının gözetilmediği bir anlatım olarak açıklanır. Bu yüzden *parrhêsia* kişinin konuştuğu insanlara yaranmasını ve dolayısıyla dalkavukluğu içermemelidir. Foucault'ya göre Quintillianus tam da *parrhêsia* ile dalkavukluk arasına bu denli net çizgi çekmektedir. Ancak düşünürün gözden kaçırdığı bir husus vardır. *Fearless Speech* adlı eserinde alıntılarla Quintillanus'un eserine baktığımızda, Foucault'nun hemen sonraki satırlarda değinmediği önemli bir açıklama görülür. Burada *libertas*, ifade özgürlüğü yani *parrhêsia* dalkavuklukla birlikte anılır. Foucault'nun *rhêtorikê* ile birlikte andığı dalkavukluk Quintillanus'ta *parrhêsia*yla ilişkilendirilir. Bu nedenle Quintillanus'un her iki anlatı biçiminde benzer özellikler olduğunu düşündüğü öne sürülebilir. Dolayısıyla o, *parrhêsia*yı Foucaultcu anlamda, *rhêtorikê*den tamamen ayırmamaktadır. "Cornificius'un *licentia*, Yunanların ise *parrhêsia* diye adlandırdığı özgür konuşma için de aynı şey söylenir (...) Fakat çoğu zaman bu çehrenin altında dalkavukluk gizlidir (Quintilian, 1959, s. IX II 27-28)."⁶ Quintillianus hemen bu satırlardan sonra konuya dair bir örneklendirme yaparak dalkavukluk ile *parrhêsia* arasında bir ilişki olabileceğini, bu ilişkinin açıkça görünmeyen kısmında da dalkavukluk (*adulatio*) olduğunu öne sürer. Düşünürün bu satırlarının gözden kaçırılması, *parrhêsianın* sadece hakikati söylemekle ilişkilendirilemeyeceğini, onun dalkavuklukla bir biçimiyle bağlantılı olduğunu anlamayı zorlaştırır ve bu da *parrhêsia* ile ilgili yanlış bir okumaya alan açar. O halde *parrhêsia*ya *rhêtorikê* bağlamında farklı bir açıdan bakılabilir ve nasıl ki *rhêtorikê*

⁶ "Quod idem dictum sit de oratione libera, quam Cornificius licentiam vocat, Graeci παρρησία. (...) Sed frequenter sub hac facie latet adulatio."

dalkavuklukla ilişkiliyse, *parrhêsianın* da dalkavuklukla bağlantısı Quintilianus'un bu satırlarında kurulabilir. Bu durum *parrhêsianın* da kimi zaman *rhêtorikê* gibi iki anlamlı olabileceğinin yolunu açar.

Foucault'nun değinmediği ancak kelimeyi Quintilianus'un ele aldığı şekilde kullanan Cicero da *licentia* ile *parrhêsia* kelimesini aynı anlamda kullanır. *Licentia*, saygı ya da korku duyduğumuz kişilerin önünde, onların değer atfettiği insan/ların hatalarını açığa vurduğumuzda veya kınadığımızda kullanılır (Cicero, 1964, s. 4,36, 48). O halde Cicero da *parrhêsianın* ikili bir anlam taşıyarak düşünülebileceğini bizlere gösterir. Bir diğer deyişle, *parrhêsia* Foucault'nun kullandığı anlamı içermekle beraber, karşı tarafı yatıştırmak adına birtakım övgü veya açıklamaları da içerebilir.

Bu tarz bir *licentia* çok fazla hırçın görülecekse olursa, birtakım hafifletmelerle yumuşatılabilecektir, devam edebilmek için şu tür bir şeye izin verilecektir. "Burada erdeminize başvuruyorum. Bilgeliğinize sesleniyorum, eski alışkanlıklarınızı yüceltiyorum" gibi bir şey eklenebilir, böylece övgü *licentianın* uyandırdığı duyguları yatıştıracaktır (Cicero, 1964, ss. 4, 36, 49).

Cicero *licentia*yı açıklarken tüm riski alarak hakikati söylemek gerektiği konusunda ısrarcı değildir. Keza hemen sonraki satırlarda korku duyduğumuz kişi veya kişilerin tepkisi ya da *licentianın* bir *tekhnê* olmadığı göz ardı edilir (Walzer, 2013, s. 13). Cicero'nun yine aynı yerde dile getirdiği "Eğer çok fazla hırçın olursa, övgüyle yumuşatılacaktır (1964, s. 4,37,49)" satırlarındaki övgü dinleyeni gazap ve kızgınlıktan, açık sözlülük ise karşısındakini hata yapmaktan kurtaracaktır. Onun bu düşüncesi, Foucault'nun *parrhêsia*yı ele alış biçiminden oldukça farklıdır. Foucault'nun sınırlarını çizdiği biçimiyle *parrhêsia*da övgüye yer yoktur. Hatta sözlerin yumuşatılmasına gerek duyulmaz. Çünkü *parrhêsia* risk almayı veya karşı tarafı öfkelenlendirmeyi içerir. Övgünün bu oyunun içine girmesi ise eleştiriye maruz kalan veya kalanların öfkelenmesini dindirmeyi amaçlar. Oysa bir *parrhêsia*stêsin böylesi bir *tekhnê* kullanmasına gerek yoktur. Keza Foucault'ya göre *parrhêsia*stês tehlikeye rağmen övgüyle yumuşatmaya gitmeksizin hakikati söylemelidir (Foucault, 2001b, ss. 17-19). Ancak Cicero övgünün öfke ve kızgınlığı gidereceğini bildirir. *Parrhêsia*stês ile dinleyiciler arasında bir dostluk kurarak, dinleyicileri hatadan uzak tutar. Bu şekilde de doğru yerde önlem alınmış olur (Cicero, 1964, s. 4,37,49). Övgünün oyuna girmesi,

dinleyicilerin konuyu öfkelenmeksizin anlamasını ve hakikatin daha iyi kavranmasını sağlayacaktır. Walzer'in de dile getirdiği üzere, pratikte konuşmacının sözleri dostane bir tonla onurlandırılmadıkça dikkate alınmayacaktır (Walzer, 2013, s. 14). Bu da aslında *rhêtorikê* ile *parrhêsia* arasında bir bağ olduğunu, *parrhêsianın* etkin olabilmesi ve konuşmacının sözlerinin karşı tarafı öfkelenlendirmeden kabul etmesinin bir koşulu olarak ortaya çıkar.

Aristoteles'e baktığımızda benzer bir açıklamanın esasen *rhêtorikê* için geçerli olduğunu görürüz. *Rhêtorikênin* etkin olabilmesi dinleyicilerin 'doğru bir düşünce' tarzı içinde bulunmalarıyla ilgilidir. İnsanlar ancak dostça ve hoşgörülü duygular taşırsa, bu şekilde düşünebilirler. Oysa öfke ve düşmanlık beslerlerse aynı şeyi farklı yoğunlukta düşünürler (Aristotle, 1959, 1377b 26 -1378a 5). Bu da onların 'doğru düşünme' tarzı içinde olmadıklarını gösterir. Dinleyici, *rhêtôra* karşı umut beslerse, söylediklerinin de kendileri için iyi olacağını düşünürler. Aristoteles'e göre bir şeye inandırmanın yolu sağduyuyu gerektirir. Sağduyunun yoksunluğu yanlış kanılara neden olur (Aristotle, 1959, 1377b 12). Bu yüzden *rhêtorikê* oyunu içinde karşı tarafı öfkelenlendirmek sizi dinlememelerine neden olabilir.⁷ Aristoteles'in *rhêtorikêyi* anlatırken dillendirdiği bu satırlar ile Cicero'nun *licentia* için söyledikleri birlikte ele alındığında, Foucault'nun *parrhêsianın* herhangi bir *tekhnêden* yoksun olduğu iddiası ayrıca tartışmaya açık hâle gelir. Esasen Foucault için eğer *rhêtorikêde* kullanılan araç ve süslemeler olmasa hakikati söyleme için iyi bir araç olduğu dahi söylenebilir. Ona göre böylesi araç ve süslemeler yalnızca *parrhêsiada* bulunmaz. Düşününün dile getirdiği bu araç ve süslemelerin arasında bahsi geçen övgü de yer alır. Aristoteles'in de dile getirdiği üzere, öfkenin önüne geçmek adına övgüler sunmak, *rhêtorikê* sanatında dinleyicinin daha kolay ikna olmasının ve konuşmacıya güvenmesinin bir yoludur. İşte bu durum Cicero için *parrhêsia* kavramının Latince karşılığı için kullanılan *licentia*da da geçerlidir. O halde *parrhêsianın* bu araçlardan tamamen arınmış olduğunu ve bir tür teknik

⁷ Foucault, Aristoteles'te *parrhêsia* sözcüğünün dört ya da beş yerde geçtiğini, ancak politik bir çözümlemede kullanılmadığını söyler. *Nikomakhos'a Etik*'te ise kavramın ya ahlaki ya da etik bir niteliği olduğunu ileri sürer (Foucault, 2001b, ss. 85-87). O, Aristoteles'in *rhêtorikênin* kullanımı üzerinden anlattıklarını tartışmaz. Makalenin bu kısmında Aristoteles'in *rhêtorikê* için söylediklerine dikkat çekilmesinin nedeni Cicero'nun *licentiasına* benzer olması nedeniyledir.

kullanmadığını söylemek olanaklı değildir. Çünkü Cicero için *parrhêsia* hakikatleri olduğu gibi karşı tarafı öfkelenlendirmek pahasına aktarmak değildir. Bir noktada anlaşılmayı beklemektir. Anlattıklarının dinleyicide karşılığının olmasını, onların kendisini anlamış olduğunu teminat altına almaktır. Foucault da *parrhêsianın* ikna etme amacı olmadığını, bir anlaşma yapma amacı güttüğünü ileri sürmektedir. Konuşmacının anlaşılma beklentisi, karşı tarafı öfkelenlendirmeden kendisinin dinlenmesini sağlama amacını ortaya çıkaracaktır. Bu durum bir biçimiyle *parrhêsianın* *rhêtorikê*yle yakınlığını ortaya koymaktadır (Dyrberg, 2014, s. 90). Tüm bunlara göre, Cicero'nun sözlerinin *parrhêsia* ile *rhêtorikê* arasındaki benzerliği ortaya koyduğu açıkça görülür.

Cicero, eserinde örneklendirme yaparken *licentia* kullananlara dinleyicilerin, sözleri nasıl anlayacağına dair bir korku eşlik ettiğini belirtir. Bu korku söze övgü ile başlamayı veya sözü daha yumuşatmayı içerebilir. İşte bu da Cicero için hakikati ortaya koymada sahte bir dürüstlüğü içerebilir. Burada *rhêtorikê* ile *parrhêsia/licentia* sınırlarının çizilmesini gerektirir. Cicero bunu *licentia* olarak adlandırmamış ve isim vermeden ikna yoluyla hakikati ortaya koymayı anlatmış olsaydı, kavramın *rhêtorikê* olduğu iddia edilebilirdi. Ancak Cicero *licentia* kavramını Foucaultcu anlamın dışına çıkararak açıklar. Bu durumda kelimenin *rhêtorikê* ile bu ikili kullanım açısından temel benzerliklerinin olduğu söylenebilir.

Foucault *parrhêsia* kavramını incelerken, onun tarihsel dönüşümüne bakar. Aslında kavramın boşboğazlıktan, hakikati söylemeye doğru giden macerasını sunmaya çalışır. Ancak kendisinin *The Hermeneutics of the Subject*teki 10 Mart 1982'de verdiği bir derste *parrhêsia* ile *rhêtorikê* arasındaki benzerliği bir noktada kabul ettiği şu sözlerinden anlaşılmaktadır.

Tabii ki, yapısında ve oyununda, *parrhêsianın* söylemi retorikten tamamen farklıdır. Ancak bu, *parrhêsianın* taktiği içinde, istenilen sonuca ulaşmak için zaman zaman retoriğe ait bazı unsurları ve yöntemlerini kullanmanın gerekli olmayacağı anlamına gelmez. Şöyle diyebiliriz ki, *parrhêsia* temelde retoriğin kurallarından muaftır; retoriği dolaylı bir şekilde ele alır ve yalnızca gerektiğinde kullanır (Foucault, 2005, ss. 385-386).

Bu satırlarının hemen sonrasında Philodemus'un *Peri Parrhêsias*'ı; Galen'in *Ruhun Tutkularının Teşhisi ve Tedavisi Üzerine* adlı eseri; ve Seneca'nın *Lucilius'a Ahlaki Mektuplar*'ı olmak üzere üç metin üzerinden

teorisini geliştirdiğini dile getirir. Ancak 1983 sonbaharındaki altı dersinden oluşan *Fearless Speech*’te teorinin gelişimi doğrudan bu metinlere dayanılarak değil, tam da Antik Yunan’daki *parrhêsia* ile *rhêtorikê* farklılığına vurgu yapılarak ele alınır (Foucault, 2001b, ss. 20-24). Onun *parrhêsia*ya dair belirlediği özellikler Antik Yunan’daki kullanımında ayrımlar olduğu iddiasını da içerir. Tüm bunların dışında, Foucault teorisini geliştirdiğini dile getirdiği üç metinden Philodemus’un *Peri Parrhêsias*’ında *parrhêsianın* bir *tekhnê* olarak tanımlandığını ve tam olarak *rhêtorikê*’nin karşıtı olarak gösterilmediğini de belirtir (Amo, 2018, s. 5; Foucault, 2001b, s. 24; s. 110). Foucault her iki kavramın da kimi zaman birbirleriyle olan ilişkisini görmüş olmasına karşın, *parrhêsia* kavramına ilişkin geliştirdiği düşünceden vazgeçmez. O halde onun bu iki kavram arasında yapmaya çalıştığı ayrım eksik bilgi sahip olmasıyla ilişkili değildir.

Kendisini düşünce tarihçisi olarak ortaya koyarak, kavramın dönemsel kullanımı çerçevesindeki değişimini ve özellikle demokrasi içinde hakikati ortaya koyma pratiğini göstermeye çalışır. Keza burada yapmaya çalıştığı *rhêtorikê* ve *parrhêsia* ayrımının, hakikat bağlamında olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Özellikle bu iki kavram arasında göstermeye çalıştığı fark, Foucault’nun kendilik etiği üzerinden açıklanabilir. Foucault, ahlaki davranış kodlarına bakmak yerine eylemlerimizin ahlaki özneleri olarak kendimizi nasıl kurduğumuza odaklanır. Bunun dört ana yönü vardır:

Etik öz: Kişinin, etik yargının geçerli alanı olarak kabul ettiği kendi varlığının bir parçası.

Tabi olma modu: Bireyin ahlaki yükümlülükler ve kurallarla ilişkisini kurma biçimi.

Kendini oluşturma etkinliği veya etik çalışma: Kişinin, kendisini bir etik özneye dönüştürmek için kendisi üzerinde gerçekleştirdiği çalışma.

Telos, etik davranış sergilerken ulaşmayı amaçladığı varoluş biçimi. (Davidson, 2006, s. 126).

Bu dört ana yön Foucault’nun *parrhêsianın* tarihsel dönüşümü çerçevesinde ele alınarak, kavramın anlamıyla beraber bireyin kendini nasıl kurabileceğine odaklanması olarak görülebilir. Onun “Ne tür özneler olmalıyız?” ve “Kendimizi nasıl yönetmeliyiz?” sorularına aradığı yanıtlar böylesi bir etik araştırmayı gerekli kılar. *Parrhêsia* ile ilgili tartışma bu etik araştırmanın bir parçasıdır. Etik sorunlar, yalnızca neyin iyi neyin kötü olduğuna

dair bir liste hazırlamak yerine bir yaşam tarzının benimsenmesiyle çözümlenebilir. Etik *parrhêsia* da bu yaşam tarzını ifade eder (Davidson, 2006, s. 142). *Parrhêsianın* temeli hakikati konuşan özne ile ona uygun davranan özne arasındaki uyumdur. Söz ve eylem uyum içindedir (Han, 2006, s. 190-191). Foucault için *parrhêsiastês*in yaptığı tam da budur.

*Rhêtorikê*nin ne denli ikili bir kullanımı olduğu *rhêtôr*ların bunu nasıl da kendilerine göre kullandığı, özellikle Platon'un diyaloglarında çok açık bir biçimde anlatılır. Ancak bu, hiçbir zaman bir *rhêtôr*un hakikati söylemediği anlamına gelmez. Çünkü *rhêtorikê* ikili bir anlama sahiptir. Foucault her ne kadar *parrhêsianın* da olumlu ve pejoratif kullanımının genel çerçevesini anlatmış olsa da olumlu olan tek anlamına odaklanır. Ona göre *parrhêsiastês* hakikat dışında herhangi bir açıklamanın peşinde değildir. Oysa *rhêtôr* hakikat olsun veya olmasın dinleyiciyi bir biçimiyle ikna etme çabası içindedir. Bu yüzden Foucault, *rhêtorikê*yı dalkavuklukla eşdeğer tutarken, *parrhêsia*yı onun karşısına yerleştirir. Bir diğer deyişle bu iki kavram birbirine karşıt konumdadır. Tüm bu anlatımın yanı sıra Foucault, kelimenin anlam değişimi içinde kimin hakikati söylemesi gerektiğinin de altını çizer. "Sözel bir faaliyet olarak *parrhêsia*, konuşmada 'saf dürüstlük' olarak da hakikati açığa çıkarmak için yeterli değildir çünkü negatif *parrhêsia*, yani cahilce açık sözlülük de ortaya çıkabilir (Foucault, 2001b, s. 73)." Bu açık sözlülük eğer bir cehalet içeriyorsa, o zaman da onun hakikatle ilişkisini sorgulamak gerekir. Böylesi bir söylem ise hakikati ortaya çıkaramayacağı için kimseye faydası sağlamaz. Bir *parrhêsiastês*in hakikatle olan durumu burada önem kazanır. Bu kişi bunu daha önce de belirttiği gibi ödevden dolayı yapar. Yani onun hakikatle ilişkisi öznelci veya solipsist, her şey olur tavrı değildir (Dyrberg, 2014, s. 75). Ahlaki bir duruş gerektirir. Bir biçimiyle o, daha iyi bir demokrasi işleyişine katkıda bulunmayı ve hakikati ortaya koymayı hedefler. Ahlaki duruş sergilemeyen biri tarafından dile getirilenler hakikatle örtüşmeyecektir. Bu bir anlamıyla, Platoncu manada en iyi olanı dile getirenin daha soylu olduğu fıkriyle karşılanabilir. Keza Platon'un düşüncesinde hakikat en iyi olanla ilişkilidir⁸ ve bunu dile getiren kişi ahlaki olarak aşağıda bulunamaz. Bu kişi en iyi olanı ısrarla dile

⁸ Burada elbette iki filozof arasında bilgi anlayışları ve politika görüşleri açısından farklılık olduğu göz önünde bulundurulmaktadır. Ancak hakikatin konuşulmasına yapılan vurgunun her iki filozofta benzer olduğu söylenebilir.

getirmelidir. Platon'un *Gorgias* diyaloguna baktığımızda, Foucault'nun olumlu *parrhêsia* için yaptığı açıklamanın, *rhêtorikê* için de getirildiğini görebiliriz.

Bu benim için yeterli. Bu da iki yönlü bir şey olduğu için, sanırım, biri dalkavukluk ve aşağılık bir zorbalık olacaktır; diğeri ise soyludur -yani yurttaşların ruhlarını olabildiğince iyi hale getirme çabası ve dinleyenler için az ya da çok memnun etse de en iyi olanı söylemek için ısrarlı bir çaba (Plato, 1967, 503a).

Rhêtorikê, ikili anlam taşıyan bir söylem biçimidir. İlk anlamıyla hakikatten tamamen uzaktır. İkinci anlamıyla ise *parrhêsia*ya yakındır. İkinci anlamına bakıldığında dinleyicileri memnun etme veya onların hoşuna gidene dile getirerek ikna etme çabası görülmez. Bu yönü *rhêtorikê*nin bir türü olarak karşımıza çıkar. O halde *rhêtorikê* yalnızca dalkavuklukla eşdeğer değildir. O, aynı zamanda yurttaşların ruhlarını daha da iyileştirmek adına hakikati duymalarıyla ilişkili sayılabilir. Bu hakikat söylemi alıntıya da bakıldığında dinleyenleri memnun etmeyebilir. Ancak bir *rhêtôr* bu memnuniyete bakmaksızın en iyi olanı, bir başka deyişle hakikati dinleyicilere söylemekte ısrar etmelidir. Bu açıdan bakıldığında *Gorgias* diyalogunda *rhêtorikê* çoğu zaman eleştiri yağmuruna tutulup, dalkavuklukla eşdeğer bir biçimde açıklanıyor olsa da tıpkı *parrhêsia* gibi en iyi olanı söylemek, bir diğer deyişle hakikati de sunma işlevine de sahip olabilir. Yine *rhêtorikê*nin aşağı yönünün dalkavuklukla olan ilişkisi daha önce bahsi geçen Quintillanus'un *parrhêsia* ile dalkavukluk arasında kurduğu ilişkiyle bağlantılandırılabilir. O halde *parrhêsia* ile *rhêtorikê* arasında olumsuz ve olumlu kullanım açısından benzerlik kurulabilir.

*Rhêtorikê*nin kullanımında işleyiş çoğu zaman yukarıdan aşağıya doğru olarak tanımlanır. Bir otorite veya iktidar yenilikçi ve halkın özgürlüğüne hatta hakikatleri iletmesine önem veriyor ve bir hakikat politikası yürütüyor olabilir. Eğer *parrhêsianın* *rhêtorikê*den hakikati söylemek bağlamında ayrıldığı kabul edilirse, Foucault'nun dile getirdiğinin aksine yukarıdan aşağı doğru işlemesi gerekir. Bir başka deyişle, daha önce de belirtildiği üzere *parrhêsianın* hakikati konuşanla ona uygun davranan arasındaki uyum olduğu kabul edilirse, burada hangi yönlü bir hareket olduğunun önemi kalmaz. Böylesi bir durumda *parrhêsia* Foucault'nun dile getirdiğinin aksine yukarıdan aşağı doğru işler. Burada hemen akıllara *parrhêsianın*

özellikleri arasında yer alan ‘tehlikede olma’ durumu gelir. Otorite veya iktidar risk altında olabilir mi? Çünkü Foucault’ya göre bir insan ancak hakikati söylerken risk ya da tehlike altındaysa *parrhêsia* kullanıyordur. Ancak filozofun şu fikrinden yola çıkarak *parrhêsianın* yukarıdan aşağı yönlü de işleyebileceğine dair bir çıkarım yapılabilir.

Bir politik tartışmada ise, bir hatip, görüşleri çoğunluğun görüşleriyle ters düştüğü için popülaritesini kaybetme riskini alır ya da görüşleri politik bir skandala yol açabilir; işte bu durumda *parrhêsia* kullanır. *Parrhêsia*, o zaman tehlikeye karşı cesaretle bağlantılıdır: bu, bazı tehlikelere rağmen hakikati söyleme cesaretini gerektirir. Ve en uç biçiminde, hakikati söylemek, yaşam ya da ölüm oyunu içinde gerçekleşir (Foucault, 2001b, s. 16).

Tehlike veya riskin aşağıdan yukarı doğru işlediği açıktır. Ancak bir otorite de hakikatleri sunduğunda tehlike altında olabilir. Foucault’ya göre bir kral ya da tiranın hakikati söylerken risk altında olduğu düşünülemez. Keza evrensel kabul edilmiş hakikatlerin otoriteler tarafından dile getirilmesi tehlike altında olmayı içermez. Peki, Foucault için bir otorite (bu kral veya tiran olmak durumunda değildir) çoğunluğun karşısında evrensel kabul edilmemiş veya çoğunluğun öfkesine yol açacak bir hakikati dile getirdiğinde *parrhêsia*stês sayılabilir mi? Sözleri bu hakikatleri iştirmek istemeyen halk tarafından tepkiyle karşılanan bu otorite, onu yönetimden alabilir ya da onun yöneticilik vasfı hatta güvenirliliği ortadan kalkabilir. Bu durumda o, ikna etme çabası olmadan doğrudan hakikati dile getirmesine karşın yalnızca bir *rhêtôr* olarak düşünülebilir mi? Foucault’nun kendi cümleleriyle bu soru şu şekilde yanıtlanabilir:

Ancak, *parrhêsia*stês, çoğunluğu tehdit eden bir gerçeği ifşa ettiğinde, özgür konuşma ayrıcalığını riske atar. Çünkü Atina’da, bir liderin sadece çoğunluğun karşı olduğu bir öneri sunduğu için ya da bazı liderlerin güçlü etkilerinin, halk meclisinin kendi özgürlüğünü sınırladığı düşünüldüğü için sürgün edilmesi, iyi bilinen bir hukuki durumdu (Foucault, 2001b, s. 18).

Foucault’nun sıraladığı özelliklere bakıldığında, bir *parrhêsia*stês sözlerini söylediği kimseden/kimselerden daha aşağı konumda olmalıdır ki risk veya tehlike altında olsun. Bu durum hakikatleri dile getirirken başını belaya sokma ihtimalini elbette artırır. Ancak daha önce bahsi geçen ve alıntıda da dile getirilen bir yönetici tarafından dinleyici veya yurttaşlara hakikati söylemek de aynı zamanda onun yönetimini de tehlikeye düşürebilir.

Örneğin bir demokrasi yönetiminde yurttaşlar o yöneticinin tekrar seçilmemesini sağlayabilir ya da hakikati dile getiren, herkesin çıkarını gözetken bir sistem ortaya koymaya çalışan birinin yönetimi tıpkı Atina'da dönem dönem olduğu gibi halk tarafından ortadan kaldırılabilir. Hatta yöneticinin hayatı risk altında kalabilir, güvenlik sorunu yaşayabilir. Burada hakikatin dile getirilişi yukarıdan aşağı doğru işlemektedir. O halde her ne yönde işlerse işlesin ahlaki bir duruş çerçevesinde risk alarak hakikati dile getirme, *parrhêsia* ile *rhêtorikê* arasında bir benzerliği ortaya çıkarabilir. Bu iki edim birbirinin tam karşısı değildir. Farklılıkları olmasına karşın *parrhêsia* birtakım özellikler açısından *rhêtorikê* ile bağlantılandırılarak ele alınabilir.

Sonuç

Foucault'ya göre, tarihsel seyri açısından *parrhêsianın* geçirmiş olduğu aşamalar vardır. O, bu değişimi kelimenin pejoratif anlamından olumluya evrilen bir süreç olarak belirler. *Parrhêsianın* özelliklerini ortaya koyarak, *rhêtorikêden* ne şekilde ayrıldığını gösterir ve kavramın kullanımına dair pek çok örnek sunarak onu *rhêtorikênin* tam karşısına yerleştirir. Bu iki kavramdan yalnızca *parrhêsia* hakikatle ilişkilidir ve herhangi birini ikna etmeyi amaçlamaz. *Parrhêsia* tehlike yaratacak bir öfkelenmeye neden olacak hakikatleri dile getiriyor olsa da hakikati söylemekten geri durmaz ve yaratacağı öfkeyi dindirmeye çalışmaz. Foucault'nun her iki kavram arasına net bir ayrım ortaya koymasının amacı, demokrasinin iyileştirilmesinin, daha iyi hâle gelmesinin, ancak eleştirinin gücüyle gerçekleşeceğini düşünmesidir. Bu eleştiri iknayı değil, daha alt kademede olanın yönetici veya iktidara hakikatleri sunmasını içerir. Özgürce konuşma (*parrhêsia*) bu eleştirinin koşuludur. İktidar ya da otorite *parrhêsia* ile dönüşür. Ancak Foucault'ya göre ikili bir yapıya sahip olan *rhêtorikê* ile bunların gerçekleşmesi mümkün değildir. *Rhêtorikê* ile demokrasinin gelişimine katkıda bulunmak olası değildir. Düşününün bu denli iki karşıtmış gibi tanımladığı *parrhêsia* ve *rhêtorikê* özellikle Quintillianus, Cicero, Philodemus'un metinlerine bakıldığında birbiriyle bağlantılı görünmektedir. Foucault bu bağlantının kavramın tarihsel dönüşümü içinde koptuğunu düşünüyor olsa da kendisinin de vermiş olduğu örnekler bu metinlerle benzer dönemlere denk gelmektedir. Keza Quintillianus'un düşüncelerinden bahseden Foucault, düşününün aynı eserinde *parrhêsia* ile dalkavukluk arasında bağlantı kurduğu satırlara değinmemiş, *parrhêsianın* özelliklerinin *rhêtorikê* ile benzer

şekilde anlatıldığını göz ardı etmiştir. Yine Cicero'nun *parrhêsiada* tıpkı *rhêtorikêde* olduğu gibi övgünün bulunduğunu ve karşı tarafı yatıştırmanın söylenenleri daha iyi anlaşılabilceğini öne sürmesi bu iki kavram arasındaki bağlantıyı göstermektedir. Tüm bunların dışında Platon'un *Gorgias* diyalogunda *rhêtorikê* eleştirisi yapılmasına karşın, olumlu anlamına değinilerek *parrhêsianın* özellikleriyle paralel bir açıklama getirilmektedir.

Parrhêsia ile *rhêtorikê* arasındaki benzer özellikler ve Foucault'nun ortaya koyduğu gibi bu iki kavram arasında tam ve net bir karşıtlığın olmadığını, her ikisinin de hem pejoratif hem de olumlu anlamları olduğunu göstermektedir. Bu kavramların nüanslar olmasına karşın kimi zaman iç içe geçen özellikleri keskin bir ayırım yapılmasının olanağını ortadan kaldırmaktadır. *Parrhêsia rhêtorikê* ile ilişkili olup, kullanımlarının hem *parrhêsiastês* hem de *rhêtôrun* ahlaki tutumuyla ve her ikisinin de hakikatle kurduğu ilişkiyle bağlantılı olduğu söylenebilir. Foucault'nun bilgisizliğinden kaynaklanmadığı düşünüldüğünde *parrhêsiayı* hakikati söyleme bağlamında *rhêtorikê* karşısına koymasının, *rhêtorikênin* genelinde hakikati söylemek yerine iknaya odaklanan bir *têkhnê* olarak kabul edilmesinden ileri geldiği söylenebilir. *Parrhêsianın* amacı otorite karşısında hakikati ortaya koyarak ikna ya da çeşitli dil oyunlarına başvurmaksızın özgürce, olanı ifade etmektir. Hakikati dile getirme, söz ve eylemi birbirine uyumlu olan kişinin ahlaki bir birey olarak yaşam tercihidir. Dolayısıyla öznenin kendisini etik olarak kurmasının bir söz pratikidir (Tosun & Berk, 2018, s. 156). Foucault, kişinin kendini bilmesi, bir ahlaki özne olarak kurması, kendi kendisinin otoritesi olmasının yolunu *parrhêsia* kavramının anlamını netleştirerek ve onu diğer söz oyunlarından ayırarak gerçekleştirmeye çalışır. Ancak bu makalede de gösterilmeye çalışıldığı üzere bazı noktalarda kavramın *rhêtorikê* ile olan bağlarının kritik edilmesi ve üzerine yeniden düşünülmesi gerekmektedir.

Kaynaklar

- Aristotle. (1959). *Ars Rhetorica* (W. D. Ross, Çev.). Clarendon Press.
- Arnold I. Davidson. (2005). Ethics as Ascetics: Foucault, the History of Ethics, and Ancient Thought. İçinde *The Cambridge Companion to Foucault* (ss. 123-148). Cambridge University Press.
- Beatrice Han. (2006). *The Analytic of Finitude and the History of*

- Subjectivity* (ss. 176-209). Cambridge University Press.
- Cengiz Mesut Tosun & Mehmet Berk. (2018). Foucault'nun Felsefesinde Bir "Sözel İlişki Etiği": Parrhesia. *Kaygı*, 30, 145-157.
- Cicero. (1964). *Ad Herenium* (H. Caplan, Çev.). Harvard University Press.
- Coleman, J. (2000). *A History of Political Thought*. Blackwell Publisher.
- Dyrberg, T. B. (2014). *Foucault on the Politics of Parrhesia*. Palgrave MacMillan.
- Foucault, M. (2001a). *Doğruyu Söylemek* (K. Eksen, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2001b). *Fearless Speech* (J. Pearson, Ed.). Semiotext.
- Foucault, M. (2005). *The Hermeneutics of the Subject, Lectures at the Collège De France 1981-82* (G. Bruchell, Çev.). Palgrave MacMillan.
- Foucault, M. (2011). *The Courage of Truth (Government of Self and Others II) Lectures at The Collège De France 1883-1884*. (G. Bruchell, Çev.). Palgrave MacMillan.
- Liddell&Scott. (1996). *Greek-English Lexicon*. Clarendon Press.
- Plato. (1903). *Platonis Opera, Republic* (J. Burnet, Ed.). Oxford University Press.
- Plato. (1967). *Gorgias* (W. Lamb, Çev.). Harvard University Press.
- Quintilian. (1959). *The Institutio Oratoria III* (H. E. Butler, Çev.). Harvard University Press.
- Tell, D. (2010). Rhetoric and Power: An Inquiry into Foucault's Critique of Confession. *Philosophy and Rhetoric*, 43 (2), 95-117. <https://doi.org/10.5325/philtrhet.43.2.0095>
- Walzer, A. E. (2013). Parrêsia, Foucault, and the Classical Rhetorical Tradition. *Rhetoric Society Quarterly*, 43 (1), 1-21. <https://doi.org/10.1080/02773945.2012.740130>

Öz: Bu makalede Foucault'nun parrhësia kavramını ele alışı ile bu kavramın aslında rhêtorikê gibi ikili bir yanının olduğu ve pozitif açıdan değerlendirilebileceği gibi negatif açıdan da kullanılabileceğini ve kimi noktalarda rhêtorikênin durumuna da düşebileceği, bu açıdan da parhêsianın rhêtorikênin bir parçası olarak da görülebileceği ele alınacaktır. Foucault parrhësia ile ilgili düşüncelerinin dayandığı kaynakların bir kısmında, bu kavramın aynı zamanda rhêtorikê ile bağlantısının verildiği yerleri göz ardı etmiş, hatta bu bağlantıyı kuranların düşüncelerini tartışmamıştır. Bu makalede Foucault'nun parrhësiayı nasıl açıkladığı ve onun ele aldığı tersine parhêsianın rhêtorikê ile doğrudan tam bir karşıtlığının bulunmadığı, kullanım biçimine göre rhêtorikêdeki bu ikiliğin yer yer parrhësiada da görülebildiği dile getirilecektir. Foucault'nun parrhësia için değindiği özelliklere dikkat çekilerek, düşünürün niçin böylesi bir ayrıma gereksinim duyduğu ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hakikat, özgür konuşma, ikna etme, dalkavukluk, boşboğazlık, Antik Yunan, demokrasi..

